

שנתון החברה החרדית בישראל 2022



תקציר

גלעד מלאך | לי כהנר

סדרת
חרדים
בישראל

החברה החרדית היא חברה מגוונת, מורכבת ודינמית; יחידה ומיוחדת ברבדים מסוימים, ודומה לכלל החברה ברבדים אחרים. מהם פניה היום, אילו מגמות מסתמנות בה מתחילת שנות האלפיים, במה מתבטאים מאפייניה הייחודיים לעומת כלל החברה, ובמה היא דומה לה?

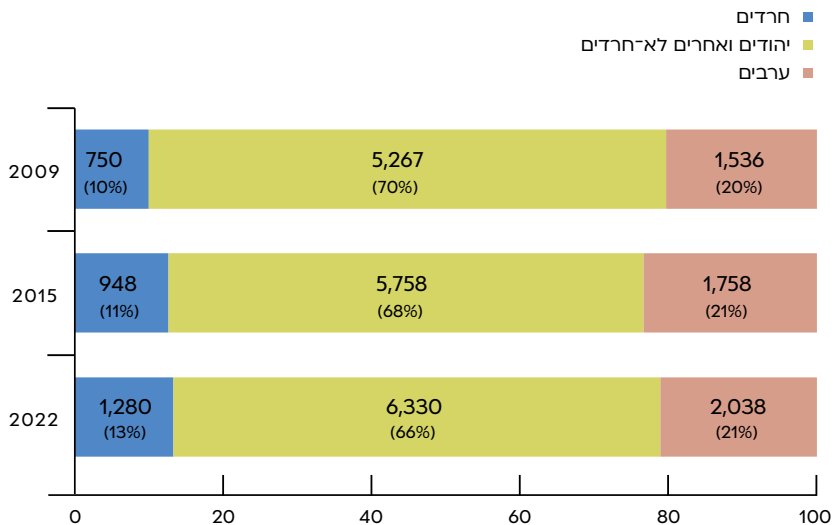
החברה החרדית בישראל גדלה בשני העשורים האחרונים בקצב מהיר ועוברת שינויים מואצים, תולדה של השתלבותה הבלתי נמנעת בחברה הכללית. **שנתון החברה החרדית בישראל 2022**, שתקצירו מובא לפניכם, מכנס בפעם השביעית במקום אחד את מרב המידע הכמותי הקיים היום על החברה החרדית הישראלית, ומסרטט תמונה שלמה ומעודכנת שלה על בסיס מידע סטטיסטי וניתוח נתונים בתחומים רבים וחשובים - דמוגרפיה, חינוך, רווחה ורמת חיים, תעסוקה, אורחות חיים ודפוסי הצבעה. פרק מיוחד בכרך זה מוקדש לשימוש בשפות, מדדי רווחה אישית ובטיחות בדרכים.

השנתון הוא תוצר של התוכנית "חרדים בישראל" של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שעיקר עיסוקה הוא חקר המגמות בחברה החרדית ועיצוב מדיניות ציבורית לשילוב החרדים בחברה הישראלית.

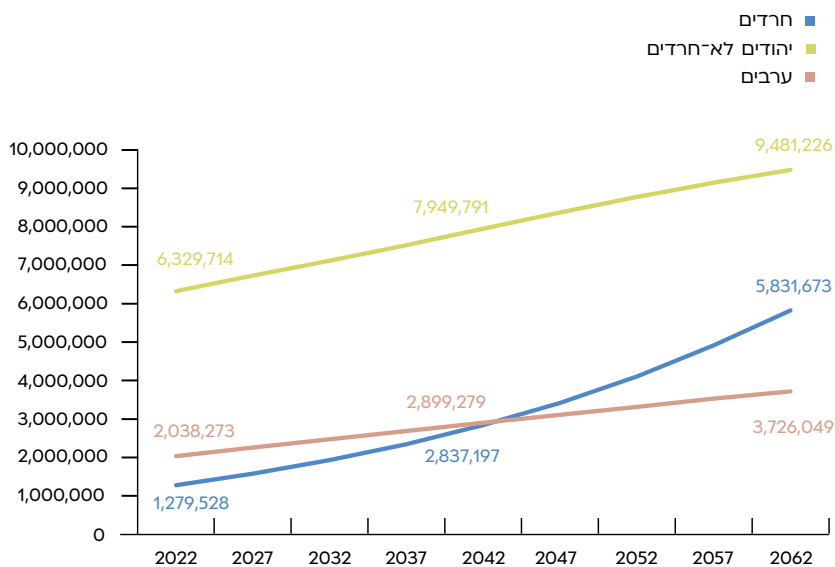
אוכלוסייה

בהשוואה לקצב הגידול של אוכלוסיות במדינות המפותחות, קצב הגידול של האוכלוסייה החרדית בישראל הוא המהיר ביותר - כ־4% בשנה. הגורמים לקצב הגידול המיוחד הזה הם שיעורי פריון גבוהים, תנאי רפואה ומחיה מודרניים, גיל נישואים צעיר ומספר ילדים גדול במשפחה. ואכן, האוכלוסייה החרדית הישראלית צעירה מאוד - כמעט 60% ממנה הם מתחת לגיל 20, לעומת 31% מכלל האוכלוסייה בישראל. בשנת 2022 מנתה האוכלוסייה החרדית הישראלית כ־1,280,000 נפש, לעומת כ־750,000 ב־2009, וחלקה היחסי בכלל האוכלוסייה בישראל הוא 13.3%. על פי התחזית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שיעורה יגדל בשנת 2030 ל־16%, והיא עתידה למנות שני מיליון נפש בשנת 2033.

אוכלוסיית ישראל, לפי קבוצת אוכלוסייה (במספרים מוחלטים)



תחזית אוכלוסייה, לפי קבוצת אוכלוסייה (במספרים מוחלטים [אלפים] וב-%)



מניתוח דפוסי התא המשפחתי החרדי בעשור וחצי האחרון ניכרת ירידה בשיעורי הפרייון - מ-7.5 ילדים לאישה בשנים 2003-2005 ל-6.5 בשנים 2019-2021. השיעור הממוצע בקרב נשים יהודיות לא-חרדיות הוא 2.5 ילדים לאישה. גיל הנישואים הממוצע של גברים חרדים עמד בשנת 2021 על כ-23 ושל הנשים החרדיות על כ-22, וגיל לידת הילד הראשון על 24 ו-23 (בהתאמה).

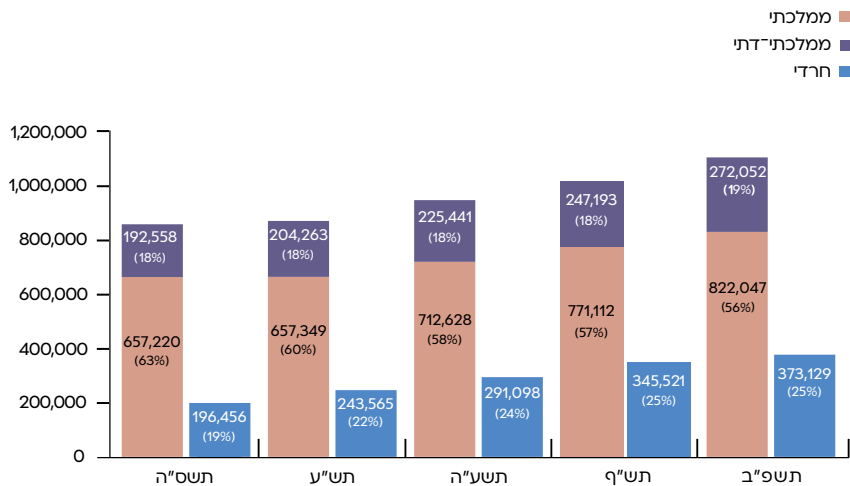
התפרושת הגאוגרפית של האוכלוסייה החרדית מציגה שתי "ערי הבירה" של האוכלוסייה הזאת - ירושלים ובני ברק. בשתי הערים האלה התגוררה ב-2020 42.6% מאוכלוסייה זו (26% בירושלים ו-16.6% בבני ברק). 23.7% מהחרדים גרים בערי הפרוור החרדיות, ובהן בית שמש, מודיעין עילית, ביתר עילית ואלעד. קבוצה שלישית של ריכוזי חרדים היא ערים גדולות וותיקות כמו אשדוד, פתח תקווה, חיפה, רחובות, ונתניה, שבהן מתגוררים 12.4% מהאוכלוסייה החרדית. בשלושת סוגי הריכוזים האלה, 11 ערים בסך הכול, חיים 77.8% מהאוכלוסייה החרדית בישראל.

חינוך

מתחילת שנות האלפיים חל גידול מהיר במספר התלמידים בחינוך החרדי, ובשנת הלימודים תשפ"ב (2021/22) למדו בחינוך החרדי - היסודי והעליסודי - כ־373,000 תלמידים. החינוך החרדי הוא כיום 25.5% ממערכת החינוך העברית ו־19.5% ממערכת החינוך הישראלית כולה.

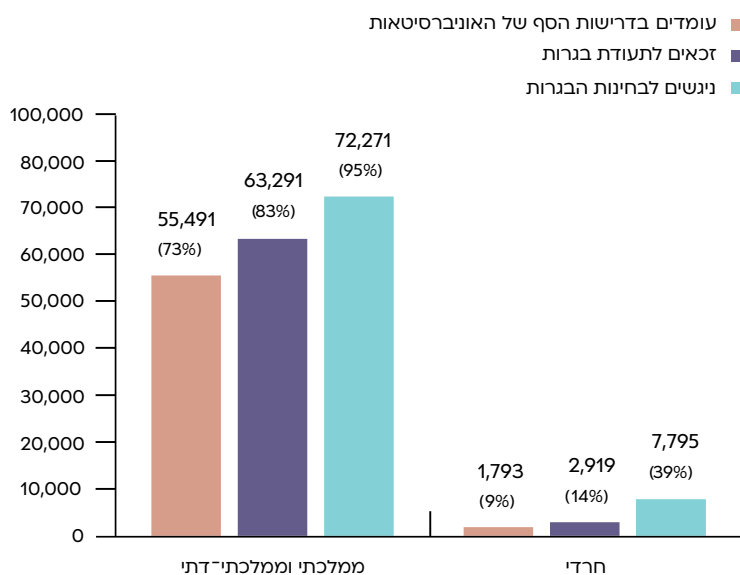
בעשור האחרון חלו שינויים מערכתיים ומבניים בחינוך החרדי, ובהם הקמת מחוז חרדי במשרד החינוך וייסוד זרם החינוך הממלכתי־חרדי. רוב מוסדות החינוך החרדיים (74%) שייכים לזרם המוכר שאינו רשמי (בכלל זה החינוך העצמאי ורשת בני יוסף - מעיין החינוך התורני), קרוב לרבע (22.5%) שייכים לזרם הפטור, ו־3.5% שייכים לזרם הממלכתי־חרדי.

תלמידות ותלמידים בחינוך העברי, לפי פיקוח (במספרים מוחלטים וב-%)



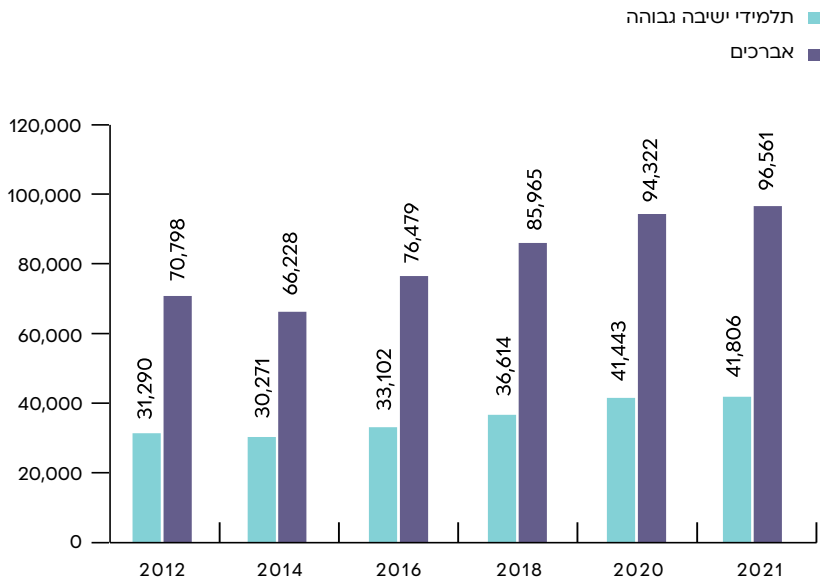
בשנת הלימודים תש"ף (2019/20) נבחנו 59% מהבנות החרדיות בבחינת בגרות אחת לפחות, לעומת 31% בלבד עשור קודם לכן, בשנת הלימודים תשס"ט (2008/09). לעומת זאת, באותן שנים נרשמה ירידה קלה בשיעור הנבחנים בקרב הבנים - מ-16% ל-15%. שיעור הזכאיות והזכאים לתעודת בגרות במגזר החרדי בשנת הלימודים תשע"ט היה 14% בלבד, לעומת 83% מהתלמידים בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי.

הניגשים לבחינות הבגרות, הזכאים לתעודת בגרות והעומדים בדרישות הסף של האוניברסיטאות (במספרים מוחלטים וב-%)



במערכת החינוך וההשכלה העליתיונית לגברים חרדים ארבעה מסלולים: לימודים בישיבה, לימודים ב"כולל", לימודים אקדמיים והכשרה מקצועית. לנשים החרדיות האפשרויות הן לימודים בסמינר (ובכלל זה הכשרה מקצועית) ולימודים אקדמיים. בשנים 2014-2021 חלה עלייה של 46% במספר בחורי הישיבות והאברכים הישראלים, ובשנת 2021 עמד מספרם על 138,367. עלייה זו נבעה, ככל הנראה, מגידול בתמיכת המדינה בלומדים, שבד בבד גם הובילה לבלימת המגמה של כניסת גברים חרדים לשוק התעסוקה.

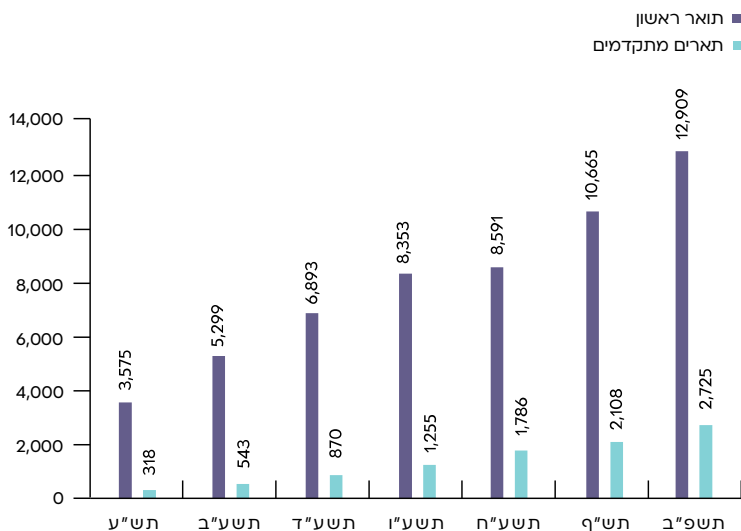
תלמידי ישיבות ואברכים (במספרים מוחלטים)



קצב הגידול במספר הסטודנטים החרדים הלומדים במוסדות להשכלה גבוהה מהיר. בשנים 2009-2022 גדל מספרם ב-235%, לעומת גידול של 19% במספר הכללי של הסטודנטים. שיעור החרדים מכלל הסטודנטים עמד בשנת הלימודים תש"ע (2009/10) על 2%, וקפץ בשנת הלימודים תשפ"ב (2021/22) ל-4.5%. בתריסר השנים האלה גדל מספר הסטודנטים החרדים ב-10.5% בשנה בממוצע.

מספר הסטודנטים החרדים בשנת תשפ"ב (2021/22) עמד על כ-15,600. המקצועות שהחרדים לומדים הם פרקטיים ברובם וכאלה שמאפשרים עבודה בתוך הקהילה החרדית או השתלבות במקצוע הנצרך בשוק העבודה (כמו חינוך והוראה, מקצועות עזר רפואיים, מינהל עסקים ומשפטים). החרדים בוחרים ללמוד בעיקר במכללות, שתנאי הסף לקבלה בהן נמוכים יחסית, ורק 8.5% מהם לומדים באוניברסיטאות (לא כולל האוניברסיטה הפתוחה), לעומת 33.5% בקרב יהודים לא-חרדים. שיעור הנשירה של סטודנטים חרדים מלימודים אקדמיים בין שנה א' לשנה ב' ירד בשנים האחרונות, והוא דומה לשיעור הנשירה של סטודנטים יהודים לא-חרדים. מספר הסטודנטים החרדים הלומדים בהכשרה מקצועית טכנולוגית (במסגרת מה"ט) עמד בשנת הלימודים תשפ"א על 5,200.

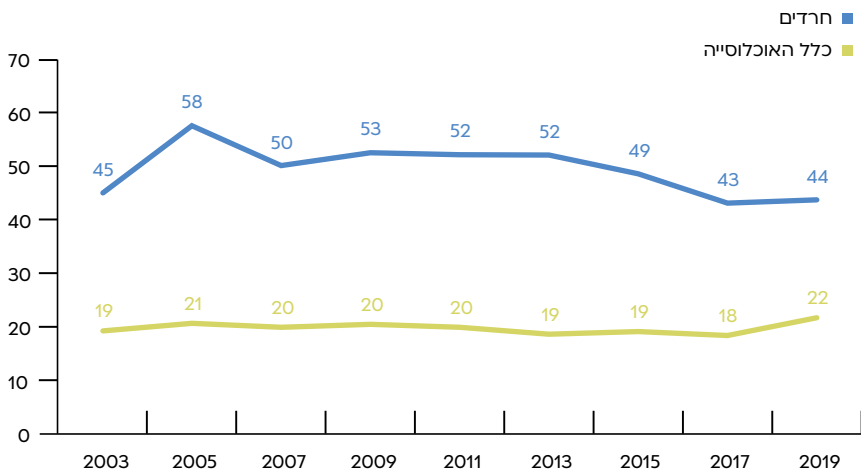
סטודנטיות וסטודנטים חרדים במוסדות להשכלה גבוהה (במספרים מוחלטים)



רמת חיים

היקפי העוני והשפעתם על רמת החיים באוכלוסייה החרדית גדולים בהרבה מהיקפם והשפעתם בשאר האוכלוסייה בישראל. אומנם מ-2015 ניכרת ירידה בשיעורי העוני באוכלוסייה החרדית, אך שיעורים אלו עדיין גבוהים מאוד, ובשנת 2019 הם עמדו על 44%, לעומת 22% בכלל האוכלוסייה בישראל.

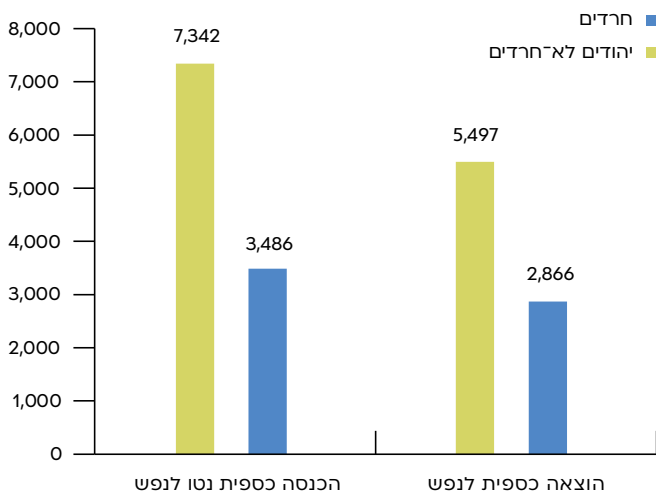
תחולת העוני של משפחות, לפי קבוצת אוכלוסייה (ב-%)



רמת החיים קשורה קשר הדוק לרמת ההכנסות וההוצאות של משק הבית. בשנת 2019 הייתה ההכנסה החודשית ברוטו של משק בית חרדי 14,121 ש"ח בממוצע - נמוכה בהרבה מההכנסה ברוטו של משק בית יהודי לא־חרדי (21,843 ש"ח). הגורמים להכנסה הנמוכה הזאת הם תא משפחתי המבוסס פעמים רבות על מפרנס יחיד, או מפרנסת יחידה, העובדים בהיקף משרה קטן במשלח יד שרמת ההכנסה בו נמוכה, וכן שימוש מופחת בהון ובקרנות פנסיה.

כאשר בודקים את ההוצאה החודשית של משקי הבית, מתברר כי משק בית חרדי הוציא ב־2019 13,824 ש"ח בחודש, 21% פחות ממשק בית יהודי לא־חרדי, אף שמספר הנפשות הממוצע במשק בית חרדי עומד על קרוב לפי שניים. פערי ההוצאה יכולים להיות מוסברים במאפייני תרבות הצריכה החרדית, הדוגלת בחיסכון, וכן במרחבי צריכה קהילתיים ייעודיים לאוכלוסייה החרדית, המאפשרים לקנות מוצרים בזול ולפעמים אפילו לקבלם חינם אין כסף.

הכנסה והוצאה חודשית לנפש (בש"ח)

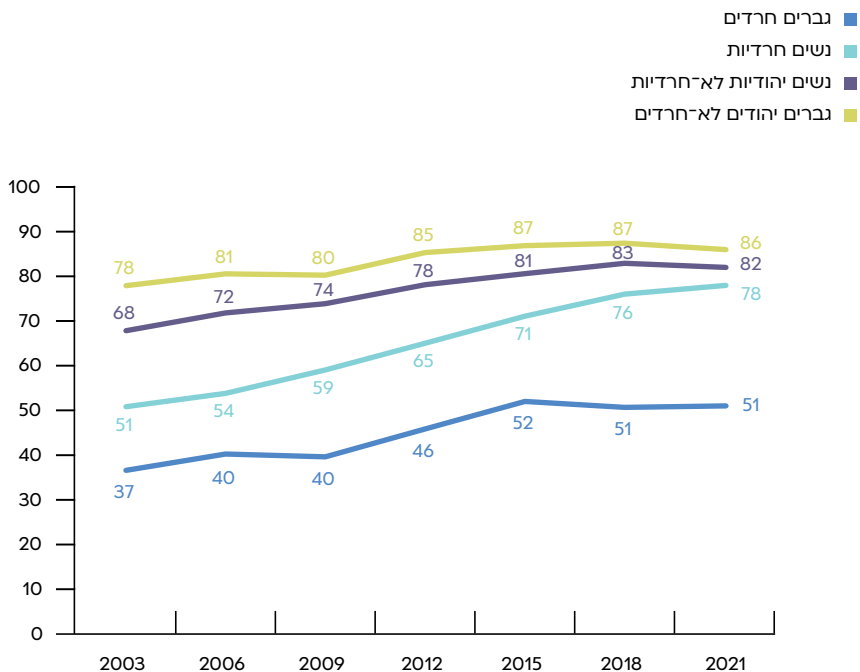


ניתוח דפוסי ההתנהגות הקשורים ברמת החיים של הציבור החרדי מלמד שהפערים בין שתי האוכלוסיות - החרדית והיהודית הלא־חרדית - עודם גדולים, אף שהצטמצמו בשנים האחרונות. כך גם באשר לרמת ההכנסה, לשיעורי העוני, לצריכה ולמינוע. התחום היחיד שמצאנו בו דמיון מלא כמעט בין שתי האוכלוסיות הוא הבעלות על דירה.

תעסוקה

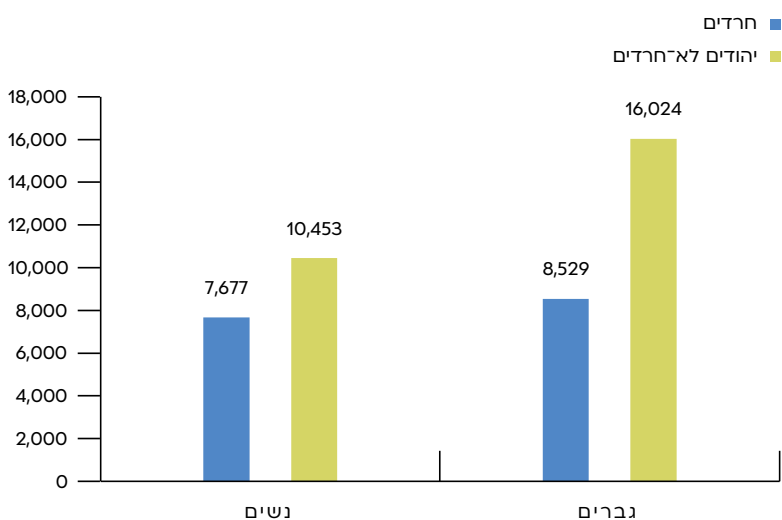
אחד ממוקדי הדיון הציבורי על מקומה של הקהילה החרדית בחברה הישראלית הוא התעסוקה. בשנת 2002 היו מועסקים כשליש מהגברים החרדים, ורק מעט יותר ממחצית הנשים. בשנים 2003-2015 חל מפנה בשיעורי התעסוקה באוכלוסייה החרדית, אצל גברים ונשים כאחד, בעקבות שילוב של צורכי הקהילה ומדיניות ציבורית שתמכה במגוון דרכים בכניסת חרדים לשוק העבודה. התוצאה של שינוי זה היא שכיום למעלה ממחצית מהגברים החרדים (51%) ומעל שלושה רבעים מהנשים החרדיות (78%) עובדים. עם זאת, בשנים האחרונות (2015-2021) נעצרה העלייה בשיעורי התעסוקה בקרב גברים חרדים.

מועסקים בקרב בני 25-64 (ב-%)



תיאור מצבה של האוכלוסייה החרדית בעולם העבודה אינו מתמצה בשיעורי תעסוקה. רכיב מרכזי נוסף הוא רמת ההכנסה. גובה ההכנסה הממוצעת של עובדים חרדים הוא 61% מגובה ההכנסה הממוצעת של עובדים יהודים לא־חרדים. הסיבות לפער זה הן היקף תעסוקה קטן יותר אצל החרדים ורמת הכנסה נמוכה יותר, שהיא תוצאה של התמקדות בענפים כלכליים שרמת ההכנסה בהם נמוכה יותר.

הכנסה ממוצעת ברוטו לחודש בקרב בני 25-64 (בש"ח)

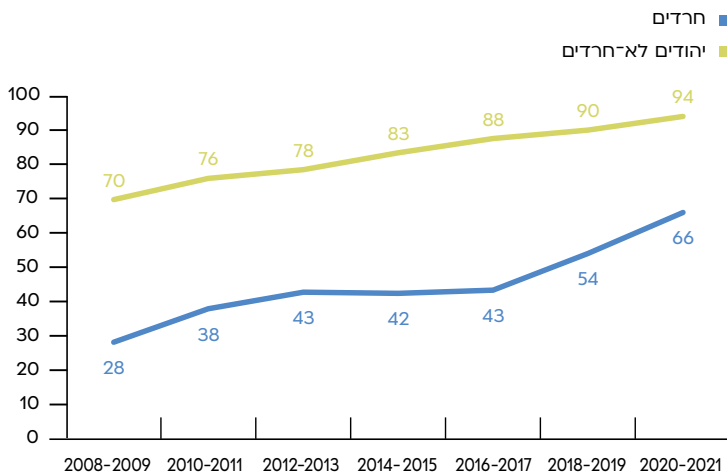


בשבע השנים האחרונות שנבדקו (2014-2021) לא ניכרת מגמת התקרבות בין ענפי הכלכלה שגברים ונשים חרדים מועסקים בהם לבין ענפי הכלכלה שגברים ונשים יהודים לא־חרדים מועסקים בהם.

אורחות חיים

אורחות החיים בחברה החרדית נמצאים בשינוי מתמיד, ואפשר ללמוד מהם על מערכת היחסים בין החרדים לחברה הישראלית בכללותה. בתחום השירות הצבאי והאזרחי, למשל, ניכרת בשנים האחרונות ירידה במספר המשרתים החרדים – רק 1,193 גברים חרדים פנו לשירות צבאי ו־495 בלבד פנו לשירות אזרחי בשנת 2020. עם זאת, הפערים בין חרדים ללא־חרדים מצטמצמים בכל הנוגע לשימוש באינטרנט (66% מהחרדים, לעומת 94% מהיהודים הלא־חרדים). שינויים אלו מצטרפים לעלייה ברמת המינוע ובמספר בעלי רישיונות הנהיגה בחברה החרדית. בשל העלייה בשיעור ההשתתפות של החרדים בתחומי החיים האלה ניתן לקבוע כי מגמת ההשתלבות הכלכלית־חברתית של החברה החרדית בחברה הכללית מתחזקת. ההצטרפות ההולכת וגוברת של חרדים ללימודים במערכת ההשכלה הגבוהה ולשוק התעסוקה מאפשרת הכנסה פנויה, מודעות לתרבות הצריכה והפנאי וצמיחת שיח מודרני בקרב קבוצות מעמד הביניים הגדלות ומתעצבות בחברה החרדית.

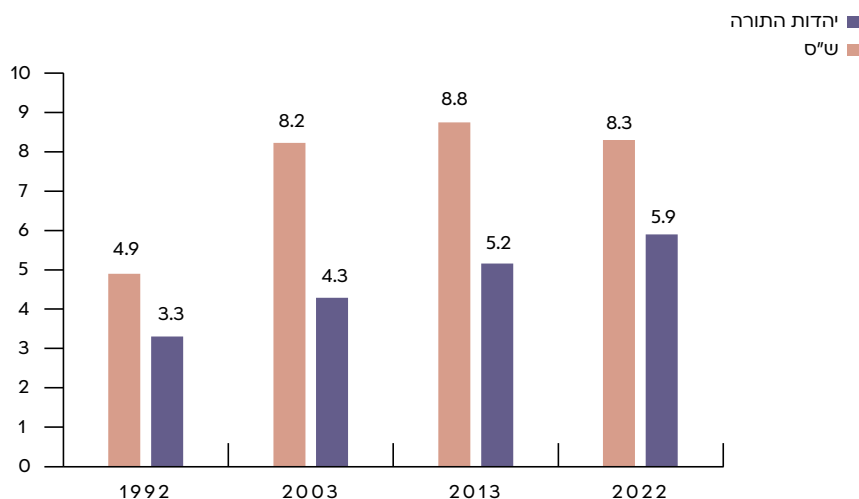
משתמשים באינטרנט מקרב בני 20+ (ב-%)



מאפייניה הקהילתיים-חברתיים של האוכלוסייה החרדית ניכרים בכל הקשור לפעילות התנדבותית (40% מהחרדים מתנדבים, לעומת 23% מהיהודים הלא-חרדים (ולהרמת תרומה כספית גדולה לקהילה 86%) מהחרדים בני 20+ תרמו תרומה כספית, לעומת 58% מהיהודים הלא-חרדים).

השנתון מציג גם את דפוסי ההצבעה לרשימות יהדות התורה וש"ס בבחירות לכנסת, שיש בהם משום אינדיקציה לכוחן הפוליטי של המפלגות החרדיות, לתפרושת הגאוגרפית של חרדים בישראל ולחלוקה הפנים-קהילתית בריכוזים החרדיים. שיעור המצביעים ליהדות התורה וש"ס מתוך כלל המצביעים לכל המפלגות עלה בשנים 1992-2022 מ-8.2% ל-14.1%. נוסף על כך, יש שינוי בתפרושת של המצביעים לרשימות אלו, והוא ממתבטא בעלייה במשקל ערי הפרוור החרדיות ובירידה במשקלן של ירושלים ובני ברק.

שיעור המצביעים ליהדות התורה ולש"ס, לפי שנת הבחירות (ב-%)



שימוש בשפות, מדדי רווחה אישית ותחבורה ובטיחות בדרכים

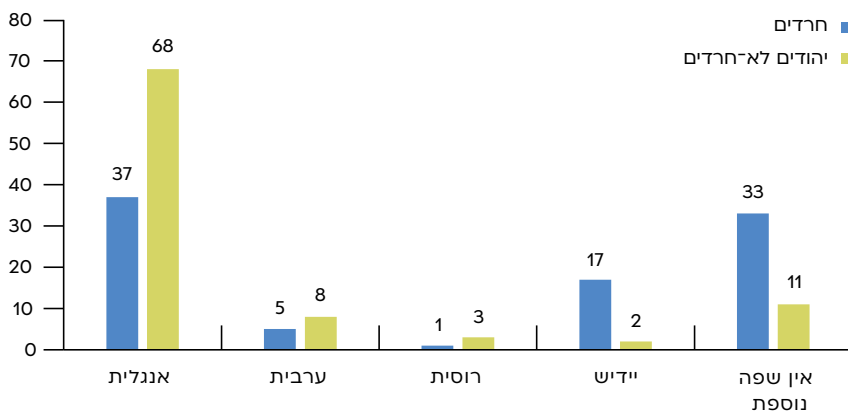
הנושאים המתחלפים בסקר החברתי של הלמ"ס בשנת 2021 היו שימוש בשפות, מדדי רווחה אישית ותחבורה ובטיחות בדרכים.

שימוש בשפות

בעשור האחרון ניכרת עלייה בשיעור דוברי עברית שפת אם בקרב חרדים (75% בשנת 2022 לעומת 69% בשנת 2011). 10% בלבד מהחרדים מדווחים כי שפת האם שלהם היא יידיש - ירידה לעומת 13% בשנת 2011.

אנגלית היא השפה הנוספת המובילה בקרב כל המשיבים, החרדים והיהודים הלא-חרדים, עם זאת, רק 37% מהחרדים דיווחו על שליטה באנגלית, לעומת 68% בקרב יהודים לא-חרדים.

ידעת שפה נוספת מלבד שפת האם, לפי קבוצת אוכלוסייה (ב-%)



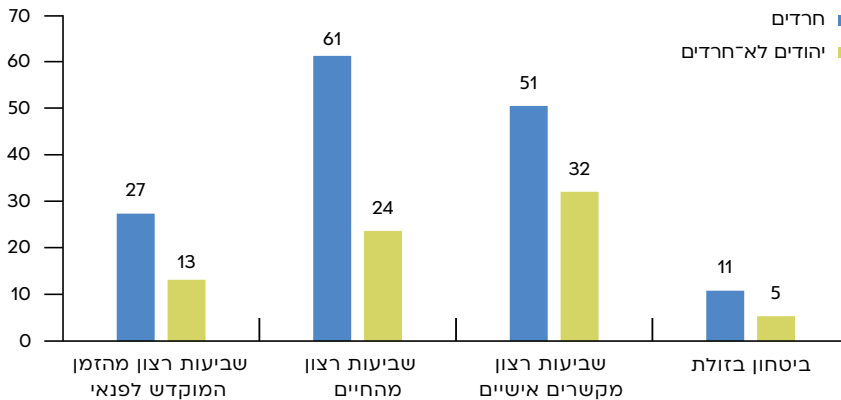
מדדי רווחה אישית

תמונת המצב העולה מהסקר החברתי היא כי במדדים האובייקטיביים מצבם של החרדים טוב פחות ממצבם של יהודים לא־חרדים, ואילו במדדים הסובייקטיביים מצבם של החרדים טוב יותר ממצבם של היהודים הלא־חרדים.

במדדים האובייקטיביים שנבדקו בסקר החברתי נמצא כי 47% מהחרדים מדווחים על קושי בכיסוי הוצאות משק הבית, לעומת 36% בקרב יהודים לא־חרדים. חרדים גם מדווחים על פחות השתתפות בפעילויות פנאי למיניהן. 19% מהחרדים דיווחו כי השתתפו באירוע תרבות, אומנות או ספורט בשנה האחרונה, לעומת 39% מהיהודים הלא־חרדים. כך גם 24% מהחרדים יצאו לפעילות קבוצתית, כמו שירה או ספורט, בשנה האחרונה, בהשוואה ל־32% בקרב היהודים הלא־חרדים.

במדדים הסובייקטיביים שנבדקו בסקר החברתי נמצא כי 82% מהחרדים דיווחו כי מצבם הנפשי טוב מאוד, בהשוואה ל־58% לא־חרדים. גם במדדי שביעות רצון החרדים מציגים שיעורים גבוהים יותר: 61% מהחרדים דיווחו על הרמה הגבוהה ביותר של שביעות רצון מהחיים (בסולם של 1-10), לעומת 24% מהיהודים הלא־חרדים, כך גם 51% מהחרדים מרוצים מהקשרים האישיים שלהם, לעומת 32% לא־חרדים.

שביעות רצון מתחומים שונים, לפי קבוצת אוכלוסייה (ב-%)

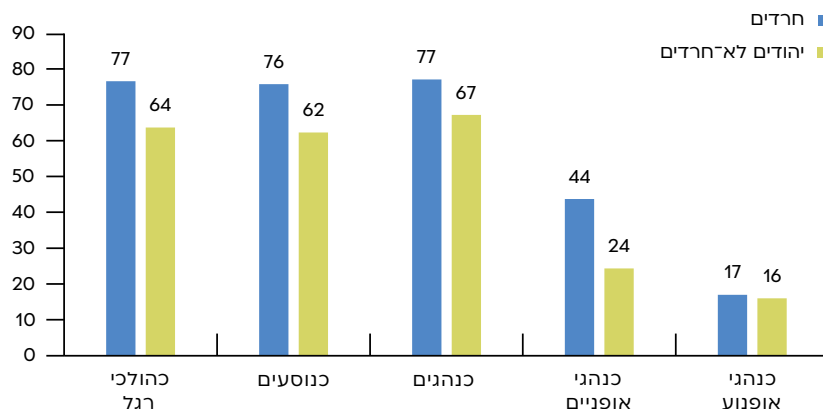


החרדים מדווחים פחות על תחושות שליליות: 18% מהחרדים דיווחו על תחושת בדידות (בתדירות משתנה), לעומת 32% מהיהודים הלא־חרדים. 29% חרדים דיווחו על תחושת דיכאון (בתדירות משתנה) לעומת 45% אצל יהודים לא־חרדים.

תחבורה ובטיחות בדרכים

על פי דיווחי המשיבים לסקר, מצב הבטיחות בדרכים באוכלוסייה החרדית טוב יותר בהשוואה לאוכלוסייה היהודית הלא־חרדית. 76% מהחרדים חשים ביטחון כהולכי רגל, לעומת 64% מהיהודים הלא־חרדים, ו־76% מהחרדים מרגישים ביטחון כנוסעים, לעומת 62% מהיהודים הלא־חרדים.

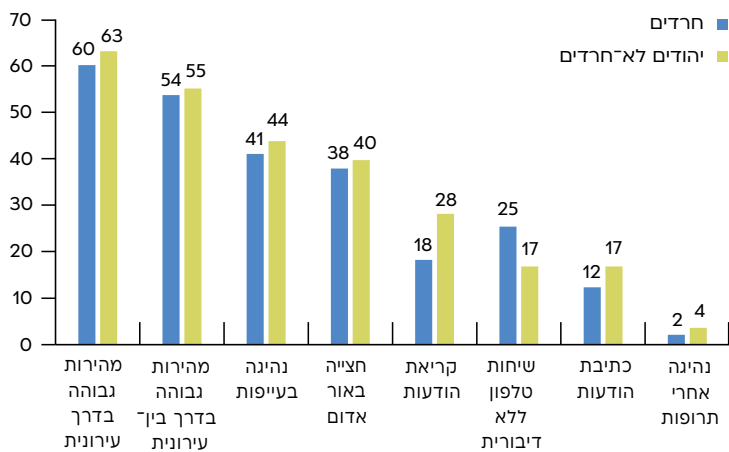
תחושת ביטחון בכביש, לפי קבוצת אוכלוסייה (ב־%)



החרדים גם חוששים פחות מתאונות. 57% מהחרדים חוששים מתאונה, לעומת 79% מהיהודים הלא־חרדים.

על פי דיווחי המשיבים לסקר, חרדים עוברים מעט פחות עבירות תנועה. במרבית עבירות התנועה שנבדקו שיעור החרדים שעברו את עבירת התנועה בשנה האחרונה נמוך משיעור היהודים הלא־חרדים. פערים גדולים יחסית דווחו בקריאת הודעות בזמן נסיעה (18% אצל חרדים לעומת 28% בקרב יהודים לא־חרדים), ובנהיגה במהירות גבוהה בדרך בין עירונית (18% חרדים לעומת 28% יהודים לא־חרדים). פערים קטנים יחסית דווחו בנהיגה במהירות גבוהה בדרך עירונית (60% בקרב חרדים לעומת 63% בקרב יהודים לא־חרדים) ובנהיגה בעיפות (41% לעומת 44%).

עבירות תנועה בשנה האחרונה, לפי קבוצת אוכלוסייה (ב-%)



ד"ר גלעד מלאך הוא ראש התוכנית "חרדים בישראל" במכון הישראלי לדמוקרטיה. מומחה לתכנון מדיניות ציבורית לאוכלוסייה החרדית, בתעסוקה, בשירות הצבאי, בהשכלה הגבוהה ובחינוך.

ד"ר לי כהנר היא גאוגרפית חברתית. עמיתת מחקר בתוכנית "חרדים בישראל" במכון הישראלי לדמוקרטיה; מרצה בכירה וראש החוג לגאוגרפיה ולימודי סביבה במכללה האקדמית לחינוך אורנים. עוסקת בהתפתחות המרחב החרדי בישראל ובקבוצות החרדיות המודרניות.

יעל בכר היא רכזת המערכת ואחראית הנתונים בשנתון החברה החרדית בישראל, וחוקרת עמיתה במכון ברוקדייל למחקר חברתי-יישומי. בעלת תואר שני ביישוב סכסוכים מאוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

מחקר זה רואה אור הודות לתרומתן הנדיבה של קרן קירש, קרן דיאן וגילפורד גלזר, קרן ראסל ברי וקרן רוזלינד ורתור גילברט.

This study was made possible by the generous support of the Kirsh Foundation, the Diane and Guilford Glazer Foundation, the Russell Berrie Foundation and the Rosalinde and Arthur Gilbert Foundation.

